Jedan od najiskusnijih diplomata, ugledni liječnik i pjesnik svjetskoga glasa, upozorava na ono što slijedi

nesvrstanom politikom. "Hrvatska je još bila u ratu. Dio Indije doživljavao nas je kao neku vrstu separatističkog Kašmira. Pomoglo mi je spominjanje Hrvata Tita i njegova Pokreta nesvrstanih, koji je u Indiji bio osobito uvažavan, pa su me, između ostaloga i kroz Nesvrstane, prihvatili kano i Hrvatsku na koju je ranije otpadao najveći dio jugoslavenske gospodarske razmjene s Indijom.

Meksički nobelovac Octavio Paz, s kojim sam razgovarao posredovanjem svojega prijatelja, kubanskog književnika i disidenta Guillerma Cabrere Infantea, preporučio mi je u Londonu, prije nego što sam otputovao na službu u Indiju, da se smjestim u Jor Bagh, blizu delhijske oaze Lodhi vrtova, gdje je i sam boravio za svojeg diplomatskog mandata. Malo je reći da sam bio osvojen ovom veličanstvenom zemljom", kaže, dodajući kako ljudi koji posjete Indiju ili je obožavaju ili je ne podnose.

S Harukijem Murakamijem i suprugom Yoko u Tokiju 2009.

Štambuk s Doris Lessing u njezinu londonskom domu 2007.

Drago Štambuk s Nives Ivanković i Nenadom Srdelićem 2023. u Zagrebu

SAŠA BURIĆ

Postotak interesa

"Jer Indija nije obična zemlja, ona je stanje uma", kaže čovjek koji je dobitnik nacionalnih i međunarodnih nagrada i priznanja za umjetnost, književnost, jezikoslovlje i mirotvorno djelovanje (Red kneza Branimira s ogrlicom; indijska priznanja: Telugu Academy Award i naslov Ambassador for Peace; Nagrada Splitsko-dalmatinske županije za životno djelo; Nagrada grada Splita za životno djelo; pjesničke nagrade: "Dragutin Tadijanović", "Jure Kaštelan", "Josip Sever", "Tin Ujević"; brazilsko odličje Velikoga križa Ordem Nacional do Cruzeiro do Sul; dopisno članstvo u Čilеanskoj akademiji za jezik – Academia Chilena de la Lengua; Japanski carski Red izlazećeg sunca sa zlatnom i srebrnom zvijezdom i dr.). Od 2020. redoviti je član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU), razred za književnost. Na Harvardskom sveučilištu postao je doživotni Fellow; naime, tijekom 2001. i 2002. proučavao je na njemu odnos principa i interesa u procesima donošenja političkih odluka, te odnose prava i moći, kao i etiku u međunarodnim odnosima.

"Nerijetko pitam kolege diplomate kakav je odnos između interesa i principa u politici njihovih zemalja. I otprije sam znao da ljudi u politici prvo misle na interese, a principi dolaze naknadno. Ako mogu svoj interes ojačati načelima - puna šaka brade, ako ne, jednostavno će ih zaboraviti. Pomalo sam kadšto i provokativno pitao kolege koliki je, u njihovoj vanjskoj politici, postotak načela, a koliki postotak interesa. Gledali bi me s nevjericom.

Navodili su da su interesi na prvome mjestu. Skandinavci su bili među boljima - do 20 posto izjašnjavali su se za načela. Ali politika je toliko interesno orijentirana i nažalost korumpirana da, ako joj ne dodamo moralne i etičke principe, idemo posve nizbrdo, prema ljudskom ponoru. Osobno, kada zastupam svoju zemlju, mislim dakako na njezine interese, ali ti interesi ne smiju ići protiv ljudskosti i moralnih principa, protiv nečega što je općeprihvaćen, univerzalni zakon. U politici se danas potonje gubi. Neću spominjati imena, ali u posljednje vrijeme svjedoci smo borbe za resurse kroz golu moć koja je ispred prava: na prvom su mjestu profit i koristoljublje... Držim najvećom vrednotom biti u suglasju sa svojom nutrinom, s vlastitom dušom biti na ti, njegovati spokoj i mir, širiti ga oko sebe; uz sućut i ljubav prema bratu čovjeku, potonje smatram primarnom čovjekovom zadaćom", kaže Štambuk.

Ljude u pjesmama upozoravam na ono što nam slijedi i sugeriram rješenja koja su predviđena uzgonom. Jedna mi je kritičarka rekla da sam u svojoj poeziji riješio sve svjetske i hrvatske probleme, ali što to vrijedi kada pjesnike gotovo nitko ne čita

Zlatna formula

Autor je i cjeloživotni promicatelj zlatne formule hrvatskoga jezika ča-kaj-što. Trojstvenu narav hrvatskoga jezika i njegovu integraciju predstavlja u praksi svehrvatske jezično-pjesničke smotre Croatia rediviva ča-kaj-što koju je utemeljio 1991. u svojim rodnim Selcima, gdje se svakog ljeta jednog od pjesnika iz triju hrvatskih stilizacija proglašava poeta oliveatus, kruni ga se maslinovim vijencem, a stihovi mu se uklešu na mramornu ploču Zida od poezije.

Zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što na njegov je prijedlog proglašena kulturnim dobrom i uvrštena 2019. na Nacionalnu listu zaštićene nematerijalne baštine; postala je i temeljem, u Saboru izglasanog, Zakona o hrvatskom jeziku. Objavio je više od 80 knjiga poezije, eseja, florilegija, jezikoslovnih rječnika i prijevoda. Autor je četrdesetak medicinskih radova u međunarodnim znanstvenim časopisima. Poezija mu je prevedena na brojne jezike, a o njoj su pisali afirmirani strani književnici (Raymond Carver, Tess Gallagher, Andrew Motion, Rifa'at Salam, Edwar Al-Kharrat, Don Share, Antonio Skármeta, Andres Morales, Guillaume Metayer, Stephen Greenblatt, Kazuko Shiraishi, Akito Arima). Pjesnik je svijeta i domovine, tako ga nazivahu mnogi svjetski uglednici.

"Karijeru sam počeo kao liječnik. Početkom osnovne škole u Selcima na Braču, u školskom sastavu iskazao sam želju biti liječnikom. Nisam znao objasniti zašto, osim da je to stoga što želim pomagati ljudima. Isprva sam u dogovoru s ocem, koji je i danas najvažnija formativna osoba u mom životu, preko njegova bračkog poznanika odlučio studirati medicinu u Beču (sve je već bilo dogovoreno, i nije bilo skuplje nego u Zagrebu); no kako je otac tada bio obolio od karcinoma, savjetovao mi je pod dojmom bolesti da izaberem Zagreb koji je bliže Splitu. Prijavio sam se u Zagreb, došavši s njime bolesnim u pratnji, jer se nisam snalazio u velikom gradu niti sam znao kako doći do ispitnog mjesta. U tim sam godinama bio prilično nesamostalan i stidljiv. Kada smo drugoga dana otac i ja otišli na Šalatu vidjeti rezultate prijamnoga ispita i kada je vidio da sam prvi na listi... bio je tako sretan; nikada ga nisam vidio sretnijeg. Morao je svim svojim poznatima reći da sam prvi na prijamnom ispitu. No tada sam se i ja prvi put u životu odvojio od njega, uzeo taksi i otišao na Filozofski fakultet, namjeravajući dodatno upisati i filozofiju i povijest umjetnosti. Kada sam došao u referadu, pomalo arogantna gospođa upitala me gdje su mi papiri i što zapravo hoću. Kazah da upravo upisujem medicinu, no odbojnost kod rečene gospođe odvratila me, pokisloga, natrag k roditelju. Ostao sam na medicini, ali žalim što nisam upisao i Filozofski fakultet jer sam sve ispite na medicini polagao s odlikom i u proljetnom roku. Otac Ivan umro je u Splitu, radostan nakon što sam mu pokazao sve same petice u indeksu s prve dvije godine medicinskog studija", prisjeća se Štambuk koji je i danas za oca osobito vezan, naglašavajući njegovu ljudskost i nesvakidašnju plemenitost.

Težak udarac

Ove će se godine, 35. put, održati jezično-pjesnička smotra Croatia rediviva ča-kaj-što u Selcima na Braču. "Uvijek je to emotivno i vezano uz dan paljenja moga rodnog mjesta. Otac Ivan, u povijesti najmlađi načelnik općine, goloruk je, nakon što je evakuirao žitelje na sigurno, na glavnom trgu dočekao talijanske fašiste u namjeri da ih spriječi u paljenju kamenoklesarskog biser-mjesta, punog prelijepih palača. Nije uspio, i zamalo je ubijen. No njega se i njegove ljubavi za puk uvijek itekako sjećam kada pripremam smotru. U intervjuu za japanski Asahi Shimbun moja je prva rečenica bila: Rođen sam među ruševinama", kazuje.

Tko zna je li otac Ivan ikada očekivao da će sin obići svijet šireći svijest o Hrvatskoj, ali i ljubav prema poeziji. Dr. Drago Štambuk s svom diplomatskom radu govori s ponosom, ali nema one crte pravog karijernog diplomata, vlastite ambicije iznad svega drugog. Je li baš to razlog što mu nikada nisu nuđene ugodne sinekure, već daleke, često i opasne zemlje?

"Uvijek sam odlazio daleko. Nisam nikada birao zemlju. Svi veleposlanici imaju neke želje, ja sam rekao da ću ići gdje me trebaju. Indija je bila moja prva veleposlnička destinacija. Hesse je rekao da je polovicu svoje duše našao u Indiji, imao sam period kada sam ga mnogo čitao. Kada je Josep Borrell biran za potpredsjednika Europske komisije, otišao sam u Iran jer on dje nema predstavništva Europske unije. Naime, u Zagrebu me sreo hrvatski premijer Plenković, kazavši da trebaju nekoga iskusnoga tko može držati europske zemlje zajedno dok hrvatska predsjeda EU-om, 2020. Već sam 2019. godine otišao u Iran, trebalo je složiti sve i naći primjerenije veleposlanstvo. Bio je to zahtjevan posao. Taman kada smo počeli predsjedanje, ubijen je komandant elitne iranske jedinice, general Qassem Soleimani. To je za Irance bio težak udarac, planirali su odmazdu i počinili je, a počela je i pandemija krunatoga virusa. Borrell je došao kao visoki predstavnik EU-a za vanjske poslove i s njime sam se jako dobro razumio.

Vodio me na sve sastanke. Dotad veleposlanici nisu išli na sastanke ministara vanjskih poslova. Kada je on dolazio, rekli su mi, nemojte ni očekivati da ćete ići s njime. Dočekao sam ga u zračnoj luci, porazgovarali smo, rekao sam mu desetak rečenica o Iranu, on me zagrlio i rekao: 'Idete s nama.' Na odlasku, htio je biti sa mnom u kolima. Na dugom putu prema zračnoj luci vodili smo zanimljiv razgovor, a kada sam mu kazao kako mi je najvažnija, formativna knjiga bila "Tragično osjećanje života" Miguela de Unamuna, iznenadio se i rekao da sam prvi čovjek izvan Španjolske koji mu to kaže. Govorili smo i o njegovu mogućem dolasku na Brač, na moju smotru - bude li tada, kako je namjeravao, jedrio Jadranom...", prisjeća se Štambuk.

Složena situacija

"Theurgia", "Uzgon" (u izdanju Školske knjige) te još dvije knjige koje će tek biti objavljene činit će njegovo spiritualno, kapitalno djelo. Tetralogija u nastajanju ostat će važan dokument, ne samo potetski nego i pisani spomenik njegova bogatog života.

"Indija, Japan, Brazil, Egipat. Sve su to zemlje u kojima sam izuzetno mnogo učio. Drugačije, stare kulture i tradicije. Kada sam se opraštao s japanskim carem, pitao me kako mi je bilo u Japanu. Rekao sam da bez Japana ne bih imao ucjelovljenu osjećaj svijeta. Mi na Zapadu, rekao sam, radimo sve drugačije od vas. Mi dodajemo, vi oduzimate, mi brojimo prstima prema van, vi prema unutra. Mi smo sljednici simetrije, a vi asimetrije. Japanac će, recimo, uvijek sjesti na kraj reda stolica, skromno, nenametljivo, nikada u sredinu", prisjeća se Štambuk, koji je knjige pisao i izdavao i u Japanu, a prevedene su mu i na perzijski, objavljene u Indiji... Iz torbe vadi još jedno svoje novo djelo "Damavand", s podnaslovom "Wounded by flowers". Damavand je sveta iranska planina, a podnaslov "Cvijećem ranjen". Ranjeni su danas i Indija i Pakistan, pa i Iran, zemlje s kojima dr. Štambuk prijatelduje.

"Indija i Pakistan bore se oko Kašmira, srećom se sukob smiruje. Premijer Indije Narendra Modi ukinuo je kašmirsku autonomiju; moj prijatelj bio je Karan Singh, ministar obrazovanja, a njegov otac Hari Singh bio je hinduski vladar kašmirskih muslimana. Kada je došlo do diobe 1947. na Indiju i Pakistan, Singh je prešao na indijsku stranu. To je vrlo složena situacija, Kina tu također ima utjecaja. Kašmir je prekrasna zemlja, voda je u njemu ključna; sukob jest oko vode koja je ovim sušnim zemljama potrebna. Išao sam u Kašmir već 1996.; i tada je bilo opasno, veleposlanicima uglavnom to nisu dopuštali zbog sigurnosti. Spavao sam u guvernerovoj palači, oko nje bile su postavljene vreće s pijeskom, a čuvala su me dva džipa vojnika. Bio sam očaran ljepotom Kašmira. Gledao sam polja šafrana pod svjetlom punog mjeseca. Predivan je i ne čudim se što ga svi žele imati", kaže.

Margaret Thatcher mi je vjerovala. Znala je točno izgovoriti, bez greške: doktor Štambuk. Uvažavala me jer sam bio otvoren i iskren, točno i precizno navještavajući razvoj događaja u bivšoj državi. Nekada mi je bilo žao što sam u pravu

Svećenik riječi

Brojne su mu pjesme posvećene Bogu, Gospi, vjeri... Kako je biti katolik u Iranu, Indiji, Pakistanu?

"Iran je teokracija. Ako s Iranicima govoriš o Bogu, to je najnormalnija stvar. Kao dekan Diplomatskog zbora kazao sam u ime veleposlanika u novogodišnjem obraćanju (Nowruz, perzijska nova godina) da je strah od Boga početak ljudske mudrosti. Uvijek govorim o Bogu kao Svevišnjem. Netko ga zove Alahom, netko Jahvom. On je na vrhu zemaljske planine, i njemu svi teže, samo – svatko svojim putem i na svoj način. Pjesmama se i ja vraćam Bogu, uzvraćam mu za dar koji mi je dao; ljudima je poklonio jezik, a pjesnici ga u formi pjesme vraćaju Njemu u znak zahvalnosti. Osjećam se također i svećenikom riječi. U knjizi 'Uzgon' govorim o antigravitacijskoj sili koja drži brod na vodi, avion u zraku, a vodu tjera kroz stapke biljaka pa one tako rastu i cvjetaju. Osjećam da nam je ići prema gore, prema plemenitosti i otmjenosti duše. Uzgon, to je prava riječ za moju poeziju", kaže Štambuk.

"Mnogi veleposlanici docirali, često su arogantni, ja sam uvijek tu da slušam i razumijem. Moja nova knjiga 'Pietas' znači sućut, treba biti sućutan. Uglavnom, u svakoj sam zemlji pokušao razumjeti duh naroda te zemlje", dodaje.

U Hrvatskoj smo imali strašan rat, no prijeti li nam strašniji? Jer, Štambuk je u svojim pjesmama i govorima ponovno mračan i apokaliptičan, govori o polarizaciji svijeta...

"Dovoljno je biti u Iranu pa da sve shvatite, tamo gdje se sve prelama i miješa... Strepim. Ne bih htio biti apokaliptičan, ali ovaj svijet postaje sve manji, urušava se, vrednota više nema, sve je u materiji i blatu. U mojoj se poeziji hrvaju zlo i dobro. Svijet srlja u propast. U Iranu sam u čuvenom časopisu Tajrobe (Iskustvo) dao veliki intervju kao jedan od rijetkih ambasadora. Rekao sam da smo na biciklu koji je sve brži, ne možemo se zaustaviti jer ćemo pasti - jurimo prema ponoru.

To je bio naslov intervjua. Svijet je u ozbiljnom stanju. Moramo imati nade, ali kako je ojačati, to je pitanje. Danas nema spiritualnih lidera koji bi mogli ojačati duhovnu supstanciju zemlje, no političari je uglavnom, s rijetkim iznimkama, iscrpljuju i troše. Ne vidim da će se taj način promijeniti. Ljude u pjesmama upozoravam na ono što nam slijedi i sugeriram rješenja koja su predviđena uzgonom. Jedna mi je kritičarka rekla da sam u svojoj poeziji riješio sve svjetske i hrvatske probleme, ali što mi to vrijedi kada pjesnike gotovo nitko ne čita." ■

U MINISTARSTVU SU KRIVO NAPISALI IME

Poništena putovnica Majke Terezije

Tajna je Štambukove diplomacije umjerenost, a ima nešto i u njegovu pjesničkom tonu kojim ne samo da piše nego i govori; bujicu misli teško sklapa u standardne novinaru bliske forme, radije ih veže u nisku istovremeno sjećanja i predviđanja. Dok razgovaramo, pogled mu luta prema zgradi zagrebačkog Glavnog kolodvora. Čim je saznao da ide u Indiju, znao je da mu je želja sresti Majku Tereziju. Otišao je redovnicama, tada su bile pored Katedrale, dale su mu majčin kontakt i zamolile ga da joj odnese neke poklone: čokolade, kavu... Isprva je govorio da će joj poklone svakako odnijeti, ali da može sve to kupiti i u Indiji, a na kraju je popustio. Pokazat će se to važnim trenutkom u njegovu životu jer je, nakon predaje vjerodajnica indijskom predsjedniku, kontaktiran s Majkom Terezijom. Dobio ju je izravno na telefon.

"Da ne kompliciram, na njezino pitanje odakle sam (Selca, Brač, Dalmacija), rekoh da sam iz Zagreba. Tečno je govorila hrvatski. Pitala me: 'Kako mi je moj Zagreb?' Očito joj je Zagreb bio životno bitan. Poslije sam shvatio da je kao mlada dobila vokaciju pred crnom letničkom Gospom na Kosovu. Kada je trebala napustiti Jugoslaviju, mjesec dana je ostala na pripremama u Zagrebu s majkom i sestrom, prije putovanja u Irsku, gdje je trebala učiti engleski i pripremiti se za misionarstvo. Od svoje majke i sestre oprostila se na prvom peronu Glavnog kolodvora, locirao sam točno mjesto. Htio sam tu postaviti spomen-ploču, već je napisan i tekst da se na tom mjestu Majka Terezija oprostila od svoje majke i nikada je više nije vidjela. Meni je ta činjenica bila važna i potresna. Ona koja će postati majkom svijeta, svoju je majku ostavila na peronu zagrebačkog kolodvora. Ploča još nije postavljena, nije se stiglo, znate već kakva je birokracija... Nadam se da će biti postavljena", priča Štambuk, koji se kasnije više puta susreo s vjerojatno najpoznatijom svjetskom redovnicom, skrbnicom bolesnih i siromašnih u najjadnijim dijelovima svijeta. Dogodilo se tako da je Majka Terezija od dr. Drage Štambuka dobila i hrvatsku putovnicu. Točnije - dvije.

Na 85. rođendan Majke Terezije u Calcutti, Štambuk joj uručuje Red kraljice Jelene i predaje hrvatsku diplomatsku putovnicu

"Kao pionir vakcine za AIDS puno sam se s njome susretao, posjećivao njezine bolesnike u Titagarhu i Kalighatu. Pri prvom susretu s Majkom u njezinu domu u Calcutti, ničim izazvan, upitao sam je bi li htjela imati hrvatsku putovnicu. Dapače, odgovorila je, s iznimnim odobravanjem i radošću. Zatražio sam putovnicu od ministarstva i dobio je s krivo napisanim njezinim imenom, pa sam je morao zamoliti da iznova aplicira. Sljedeći put kada je stigla diplomatska putovnica, sa starom poništenom, za njezin 85. rođendan uručio sam joj je u njezinoj središnjoj kući, zajedno s Veleredom kraljice Jelene. Staru poništenu dala mi je za uspomenu", prisjeća se.

ACE Scanner